

Hans Tercic

**AL HET GOEDE
IS EEN SCHADUW VAN GOD**

Essays over John Henry Newman

uitgeverij
Betsaida
's-Hertogenbosch

Inhoud

Voorwoord	9
1. John Henry Newman. Een leven van bekeringen	13
2. Newmans ‘depressie’. Over de inzinking van een toekomstig kardinaal... en wat eruit te leren valt	47
3. Juist leren vragen, juist leren denken. De noodzaak van de antropologische bezinning in zijn denken	77
4. Het gesprek der harten. Over de rol van de objectiviteit als alteriteit in zijn leer en spiritualiteit	93
5. Veranderen om jezelf te worden. ‘Growth: the only evidence of life’	111
6. Doordenken is door-denken. Newmans visie op de dynamiek van de ontwikkeling van het dogma als uiting van de vitaliteit van de Kerk	135
7. De gelovige visie op de dynamiek van het conflict in Newmans denken.	
8. Groeien tot ‘de volle maat’, kiezen voor ‘de volle maat’. Het verschijnsel crisis in de Kerk geduid vanuit zijn denken	179
9. Een praktische handleiding voor het ‘Petrus-ambt’. Zijn visie op het pausschap	195
10. Het moeizame ambt van de eenheid. Newmans visie op het drievoudige ambt toegepast op het ambt van de paus	213
11. Eén Kerk vanaf het begin. De functie van de joden in de heilsgeschiedenis volgens Newman	231
12. Mystiek van de Inwoning. Over een centraal thema in zijn spiritualiteit	249
13. St. George-in-the-East of hoe een parochie tot slagveld werd. Rellen in een victoriaanse parochie door de invoering van het ritualisme	269
Verantwoording	283
Veel gebruikte afkortingen	285

Voorwoord

Doorgaans eindigt een voorwoord met woorden van dank aan degenen die de uitgave van een boek mogelijk hebben gemaakt. Bij de publicatie van het leeuwendeel van mijn bijdragen over John Henry kardinaal Newman zou dit echter ongepast zijn. Het initiatief ertoe komt namelijk niet van de kant van de auteur. De aanzet ertoe, en vooral al het werk dat het met zich meebracht, zijn te danken aan mijn trouwe en onbaatzuchtige vriend dr. J. Vijgen. Meerdere malen deed hij al de suggestie mijn artikelen over Newman gebundeld uit te geven. Aanvankelijk stond ik daar sceptisch tegenover. Ik heb mijn publicaties altijd stiefmoederlijk behandeld en er meestal niet meer naar omgezien! Maar goed, de aanhouder wint. Nadat de zin en wenselijkheid van zo'n bundeling met twee neutrale lezers van mijn artikelen over Newman besproken was, ging ik overstag. Maar ik stelde twee voorwaarden. De eerste was dat ik er geen werk mee zou hebben en de tweede dat het correct en mooi zou worden uitgegeven. Binnen dit kader liet ik dr Vijgen alle vrijheid, vertrouwend op zijn kundigheid en acribie als editor. Mijn dank gaat dan ook naar hem uit, evenals aan mevr. R. Jansson, die alles precies nakeek, corrigeerde en harmoniseerde, en de uitgeverij die het risico van uitgeven op zich nam.

Men heeft mij gevraagd in een kort voorwoord iets te schrijven over mijn fascinatie voor de figuur en het denken van Newman. Deze vraag is eenvoudiger gesteld dan beantwoord. De levensgeschiedenis, het karakter en het denken is te rijk geschakeerd, te complex en te genuanceerd om de ambitie te hebben hem volledig te doorschouwen. Ik heb mijn bijdragen over hem, geheel in zijn eigen stijl, dan ook 'essays' genoemd. Daarin klinkt altijd het bewustzijn door niet volledig te zijn en een persoonlijke invalshoek te hebben gekozen. Bovendien zijn de artikelen los van elkaar en verspreid over heel wat jaren ontworpen en geschreven. Toch heb ik altijd geprobeerd de fundamentele consistentie van zijn denken te laten doorklinken. Van de consistentie ben ik vanaf het schrijven van mijn proefschrift over Newman steeds dieper overtuigd geraakt. Met Capes ben ik het eens dat het oeuvre van Newman kolossale fragmenten van diens tijdgenoot, een welbepaald systeem van denken vertoont. Wie

overigens hem benadert vanuit het begrippenkader dat Newman vreemd was, kan zich vreselijk in hem vergissen. Een goed voorbeeld hiervoor vormt het proefschrift van de latere kardinaal Jan Willebrands. Hij moest zoeken naar de aanwezigheid van de *causae secundae* (de geschapen oorzakelijkheden) en vond die maar niet en dat terwijl Newman de grootmeester is in het behandelen van de *concursum divinum* (nl. dat de Eerste Oorzaak (God) doorgaans, maar niet uitsluitend, werkt via de geschapen oorzakelijkheden). Willebrands ontdekte het toen niet omdat men nog vastzat aan een terminologische systematiek, die Newman niet gebruikte maar wel respecteerde. Veel misverstanden, en de daarmee gepaard gaande ellende, hangt in het leven van Newman trouwens daarmee samen, en dat zowel voor als na zijn overgang naar de kerk van Rome.

Maar keren we terug naar mijn fascinatie door en passie vóór Newman. Het begon in de bibliotheek van één van mijn ooms; daar las ik als scholier in één of ander naslagwerk een artikel over Newman en de vonk sloeg over. Het was de persoon die mij boeide. De vonk bleef smeulen en tijdens mijn studie jaren aan de toenmalige Universiteit voor Theologie en Pastoraat in Heerlen begonnen de vlammen uit te slaan. Vreemd genoeg was het niet de *Apologia* die de intellectuele brand veroorzaakte, maar de *Grammar of Assent* die ik in één nacht uitlas. De Newman-biografie van C.S. Dessain en de colleges van prof. Leo Meulenberg over ‘On Consulting the Faithful in Matters of Doctrine’ deden de rest. Een onstuitbare drang om Newman en over Newman te lezen, volgde.

Maar wat was het nu dat mij zo in de ban van deze schrijver en persoon bracht? Misschien kan ik het verduidelijken aan de hand van wat Charles de Gaulle ooit in het interview zei over de reden dat Péguy en Bergson zo’n blijvende invloed op zijn denken en verdere ontwikkeling hadden: hun ‘instinct et intelligence’; hen lezend moest hij telkens weer toegeven dat ze gelijk hadden, dat hij het met hen eens was en dat hun wijze van denken en benaderen van een probleem aansloten bij hemzelf. Dit gold natuurlijk niet voor ieder detail. Newman zelf heeft iets soortgelijks ervaren toen hij voor het eerst de Alexandrijnse Vaders begon te lezen, met name Clemens; hun brede en heldere visie in vaak schitterende taal gegoten, sleepte hem mee omdat hij zich daar als een vis in het water voelde. Iets soortgelijks overkwam ook mij. Ik wil slechts één element naar voren brengen en ik doe het met de woorden die Newman zelf aangaf voor zijn gedachtenissteen in het atrium van de kerk van het Oratorium in Birmingham: ‘Ex umbris et imaginibus in veritatem – uit schaduwen en beelden naar de waarheid’. Op het eerste gezicht lijkt het hier te gaan om een misschien wat melancholieke en relativerende uitspraak in het

aangezicht van de dood. Maar in werkelijkheid gaat het om een synthetische uitspraak over het hele menselijke leven. Het ‘in veritatem’ geeft aan dat het menselijke leven, en zo ook de schepping, de menselijke cultuur en zelfs ook de Kerk, enkel juist wordt verstaan indien het als een beweging naar de volle waarheid en het volle leven wordt beschouwd. De mens is wezenlijk ‘in via’ en daarom heeft hij noch de waarheid, noch het leven al in volle mate. In dit ondermaanse staat alles, met de woorden van H.U. von Balthasar ‘in de inchoatieve wijs’. Vandaar het belang dat Newman aan ontwikkeling hechtte en de daarmee verbonden openheid voor nieuwe inzichten, ontdekkingen, historische en culturele veranderingen. Maar die waarheid en dat leven heeft de mens wel degelijk realiter in schaduwen en beelden. Voor Newman zijn ‘schaduwen en beelden’ iets heel anders dan schijn en onwerkelijkheid. Ze zijn een reëel begin van iets dat in volheid nog moet komen. In die zin zijn ze in gehoorzaamheid ernstig te nemen en al een participatie aan de volheid die nog moet komen. De volheid wist de schaduw en afbeelding niet uit, maar brengt ze tot volle klaarheid. Ondertussen is de mens op weg naar de volheid gebonden aan de mogelijkheden, wetmatigheden en structuren die deze schaduwen en beelden nu al vertonen. Voor Newman waren ze immers zo door God in zijn schepping gegeven en blijvend van kracht. De zondeval kon er wel wat verwarring in brengen, maar ze nooit opheffen. Vandaar dat hij, ook waar hij het had over dogma, geloofszekerheid, taken van de Kerk, altijd weer begon met een nuchtere en praktische beschrijving van hoe de mens als door God geschapen wezen in elkaar steekt. Wat wel eens het Engelse pragmatisme van Newman wordt genoemd, is in werkelijkheid zijn gehoorzaam scheppingsgeloof. Dit alles nog bevestigt en versterkt door zijn onwrikbaar geloof in de incarnatorische weg van de verlossing.

Newman was zich terdege bewust van het risico dat God met de aard van zijn schepping en de incarnatorische weg van verlossing en voltooiing had genomen. Maar als God dat risico nam, dan moest de mens er ook de moed toe hebben. Newman had die moed en heeft er meer dan eens duur voor betaald. Hij kende het kruis in zijn leven en leerde het beleven als zijn deelname aan het verlossende paasmysterie. Wanneer het kruis zijn hart dichterbij het hart van de Heer bracht, wist hij dat iedere echte of ogenschijnlijke mislukking hem dichterbij het ‘vriendelijke licht’ van Gods leiding en overwinning.

Wie deze bundel ten einde leest, zal merken dat het laatste artikel niet uitdrukkelijk over Newman gaat, maar over de ritualistenoorlog in een parochie in Londen. Ik heb dit artikel willen toevoegen omdat het illustreert hoe Newman het niet wilde en hoe het toch telkens weer eraan

toegaat wanneer eigengereide zelf-wil het ‘vrome’ voortouw nemen. Mijn promotor in Rome prof. Charley Angell verschaftte me indertijd zijn archiefstukken om over deze kerkelijk tragikomedie ook in het Nederlands iets te schrijven.

Terwijl de uitgave van deze bundel in voorbereiding was, begon mijn oude vader aan zijn laatste levensfase. Deze wijze en nobele man was steeds mijn trouwste lezer, die zelfs op een voetnoot soms nog ironisch commentaar gaf. Hij was één van de twee mensen die ik raadpleegde over de zin van een uitgave van verzamelde artikelen. Nuchter gaf hij de raad: ‘Doe het maar; meestal is dat de enige manier dat artikelen nog eens worden gelezen’. Wanneer ik de beschrijving van de christelijke gentleman lees, zie ik een portret van mijn vader. Aan zijn nagedachtenis draag ik deze bundel dan ook eerbiedig en dankbaar op.

H. Tercic
Hasselt, 11 augustus 2019